

نگرشی بر جرم انگاری تغییر وضعیت وضبط خودروی فاقد کالای قاچاق، از منظر حقوق شهروندی

علیرضا سایبانی

استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران. saybani.a@gmail.com

رضا جرجندی مقدم (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

Jorjandi.reza@gmail.com

ساره عدالتی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد میبد، دانشگاه آزاد اسلامی، میبد، ایران.

edalati.sare1400@gmail.com

قابل انتشار در دوره ۲۴ شماره ۶۲ (تابستان ۱۴۰۴) نشریه پژوهشهای حقوقی

چکیده:

یکی از مهمترین دغدغه‌های اساسی و روزمره شهروندان در طول زندگی تأمین معیشت و گذران زندگی خانواده است. دولت‌ها در فراهم نمودن بستر معیشت شهروندان وظیفه‌ای خطیر را برعهده دارند. در جهت تأمین معیشت، ناتوانی افراد و کوتاهی دولت در سیاست‌های حمایتی اقتصادی شهروندان را با مشکلات عدیده‌ای مواجه خواهند نمود. دولت موظف به برقراری عدالت اجتماعی، ایجاد اشتغال و رفع بیکاری است، مشکلات اقتصادی و فقر باعث گرایش افراد به بزهکاری می‌گردد. امروزه بخصوص در مناطق مرزی کشور یکی از راه‌های قانون‌گریزی و ارتکاب جرم برای تأمین معیشت و اقتصاد خانواده، روی آوردن بسیاری از جوانان به قاچاق کالا و سوخت می‌باشد. توسط قانونگذار هم این عمل جرم انگاری شده و برای مرتکبین مجازات قانونی از جمله ضبط خودروی حامل کالای قاچاق مقرر شده است، در حالی که یکی از علل گرایش افراد به بزه قاچاق عدم اهتمام دولت در تأمین اقتصاد و رفاه شهروندان است. اخیراً حسب تبصره ۷ ماده ۲۱ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، تغییر وضعیت وسیله نقلیه به صورت نامتعارف جهت قاچاق کالا یا حمل کالای قاچاق را با وصف اینکه در زمان استفاده و یا نگهداری، دارای کالای قاچاق باشد یا نباشد، جرم دانسته و مقرر گردیده در مرتبه دوم خودرو به نفع دولت ضبط خواهد شد. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای و مقررات جزایی به بررسی این جرم انگاری و آسیب‌های آن از منظر حقوق شهروندی با تأکید بر علم بزدیده دیده‌شناسی پرداخته است. یافته‌های پژوهشی حکایت دارد که هر چند مجازات مرتکبین از میزان قاچاق سوخت و کالا به صورت کلان تا حدودی کاسته است لیکن بازدارندگی لازم را نداشته است. به نظر می‌رسد ضبط خودروی فاقد کالای قاچاق به صرف تغییر وضعیت فاقد وجهت شرعی و اخلاقی و مغایر با حقوق شهروندی بوده و مجازاتی غیر منصفانه در حق شهروندان است، ضربه مهلک اقتصادی بر بنیان اقتصاد خانواده می‌باشد و می‌تواند قان‌گذار در جهت اصلاح این مجازات اقدام نماید.

واژگان کلیدی: تغییر وضعیت نامتعارف، جرم انگاری، کالای قاچاق، حقوق شهروندی، ضبط خودرو

مقدمه:

امروزه در بسیاری از نقاط کشور بخصوص استانهای مرزی شاهد روی آوردن بسیاری از شهروندان به شغل کاذب قاچاق کالا و سوخت هستیم، هرچند قاچاق کالا از خارج به داخل کشور و قاچاق سوخت برعکس از داخل به خارج صورت می گیرد. هدایت قاچاق سوخت ممکن است از تمامی نقاط کشور به سمت شهرهای مرزی و توسط قاچاقچیان حرفه ای و کلان هدایت شود. بر کسی پوشیده نیست که حمل و جابه جایی کالا و سوخت قاچاق در مسیرهای مواصلاتی کشور توسط افراد عادی و قاچاقچیان خردپا انجام می شود و در صورت کشف جرم، این افراد هستند که تحت تعقیب کیفری قرار می گیرند عوامل زیادی از جمله؛ سیاست های نادرست اقتصادی و رفاهی دولت در قبال شهروندان، نبود عزم ملی در خصوص مقابله پیشگیرانه با پدیده قاچاق کالا و سوخت، درآمد پائین و فقر عمومی در مناطق مرزی و روستاها، نبود برنامه موثر برای از بین بردن فقر و بیکاری، نبود برخورد مناسب قانونی و بازدارنده با قاچاقچیان اصلی و کلان، وجود فضای مناسب و استقبال بازار خرید سوخت در کشورهای همسایه از جمله پاکستان، افغانستان، کشورهای حاشیه خلیج فارس، تبعیض و بی عدالتی اجتماعی و... وجود محدودیتهای برای سرمایه گذاری و توسعه صنعت و اقتصاد در روستاها و مناطق مرزی، ضعف مدیریتی و ناکارآمدی دولت در عرصه اقتصادی و به حاشیه رانده شدن نخبگان اقتصادی از عرصه مدیریت و تصمیم گیری باعث استمرار محرومیت اقتصادی و به تبع آن استقبال جوانان به قاچاق کالا و سوخت شده است. در جهت تسهیل و تسریع در حمل کالا و سوخت و حصول اطمینان از عدم کشف جرم، حمل کالا و سوخت قاچاق در اغلب موارد از طریق خودروهای سواری و وانت های شخصی که به اصطلاح خودروی شوتی نامیده می شوند، با فراوانی تردد در مناطق مرزی انجام می شود. حمل کالا و سوخت قاچاق از سوی قانونگذار جرم انگاری و تعیین مجازات شده است. یکی از مجازاتهای تعیینی، ضبط خودروی حامل کالای قاچاق است. قانونگذار در قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰ حسب تصریح در تبصره ۷ ماده ۲۱ این قانون، تغییر وضعیت خودرو را به منظور حمل کالای قاچاق برای مرتبه دوم، مستوجب ضبط به نفع دولت دانسته است. در واقع به مبحث ضبط خودروی موضوع این ماده در این پژوهش می پردازیم و به مقوله ضبط کالای قاچاق که موضوع بحث مانیست، ورود نخواهیم کرد.

مهمترین دلیل قاچاق کالاهای داخلی به خارج، وجود اختلاف بین قیمت این کالا در بازارهای داخل و خارجی (به ویژه کشورهای همسایه) است. قیمت بعضی از کالاهای داخلی (مانند بنزین، گازوئیل، آرد دارو و...) به علت اختصاص یارانه به آنها

^۱ «تغییر وسیله نقلیه به صورت نامتعارف جهت قاچاق کالا یا حمل کالای قاچاق مانند افزایش ارتفاع یا تعبیه جاساز و همچنین استفاده و یا نگهداری وسایل نقلیه مذکور به هر نحو، صرف نظر از اینکه در زمان استفاده و یا نگهداری، محتوی کالای قاچاق باشد یا نباشد، مستوجب جزای نقدی درجه پنج موضوع ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی خواهد بود. علاوه بر آن، مرتکب در مرتبه اول به اصلاح وسیله نقلیه و در صورت تکرار، به ضبط وسیله نقلیه محکوم خواهد شد».

از طرف دولت، در بازار داخلی به مراتب بیشتر از بازار کشورهای همسایه است، این امر خارج کردن کالاها توسط قاچاقچیان و حتی افراد عادی برای تامین نیازهای ارزی آنها در خارج را سبب می شود.^۲

در راستای بیان مسأله؛ آسیبها و چالشهایی را پس از ضبط خودرو از لحاظ اقتصادی شاهد خواهیم بود که لازم است در تعیین و اعمال این مجازات مورد توجه قانونگذار و مجری قانون قرار گیرد. از این جهت سوالی به ذهن خطور می کند که، آیا قانونگذار در زمان تصویب این قانون به آسیبها و برآمدنهای از تصویب و اجرای قانون و ضرورت اقتضائی آن توجه داشته یا خیر؟ بر مبنای تحقیق بعمل آمده و اقتضائات زمانی به نظرمی رسد مذاقه و توجه قانونگذار به وضعیت اقتصادی و معیشتی روز جامعه برای شهروندان در این فرایند، مفقود است. از حیث پیشینه تحقیق بر اساس یافته های پژوهشی در رابطه با قاچاق کالا و سوخت پژوهشهای فراوانی از سوی جامعه حقوقی کشور انجام شده است اما آنچه این پژوهش را از سایر پژوهشها متمایز می سازد پرداختن به موضوع ضبط خودروی تغییر وضعیت یافته فاقد کالای قاچاق بر مبنای جرم انگاری اخیر قانونگذاری باشد که به عنوان موضوعی جدید شرایط برای تحقیق فراهم شده است. در فرایند تعقیب و محاکمه قاچاقچیان، ضبط اموال دخیل در حمل قاچاق البته با رعایت میزان و تناسب جرم و مجازات با رعایت عدالت منصفانه مهمترین و تأثیرگذارترین مجازات برای قاچاق کالا و سوخت خواهد بود. در این تحقیق ضبط خودروی تغییر وضعیت یافته که فاقد کالای قاچاق است و توسط مراجع ذیربط توقیف می گردد، بر اساس قوانین مرتبط با موضوع و همچنین آثاری که در حق متهم دارد از منظر حقوق شهروندی مورد بررسی قرار می گیرد. هدف از تحقیق پیشرو علاوه بر انجام پژوهشی کاربردی مورد نیاز جامعه حقوقی و قضایی و دانشجویان رشته حقوق، بررسی فرایند جرم انگاری نامتناسب مجازات تعیینی قانونگذار و عدم رعایت حقوق شهروندی از حیث معیشتی و اقتصادی ناشی از ناکارآمدی وضع اتخاذ سیاستهای اقتصادی از جانب دولت در قبال شهروندان است که به عنوان یکی از دلایل ارتکاب چنین جرمی از ناحیه رانندگان خودروها می باشد. با مذاقه و تحلیل جزئی موضوع عیان است که در جرم انگاری موضوع ضبط خودروی تغییر وضعیت یافته ضرورت داشت که قانونگذار این مسأله و خلأ را با بهره گیری از نظر متخصصان حوزه اقتصاد، جرم شناسی و جامعه شناسی به صورت سنجیده با رویکرد ترمیمی، حمایت از حقوق بزه دیده و نه صرفاً اجرای عدالت کیفری مدنظر قرار دهد.

امروزه حسب اقتضائات روز جامعه و شرایط مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و مشکلات و موانع، محدودیتهای و محرومیتهای موجود، قوانین کیفری سابق جوابگو، موثر و بازدارنده نبوده و چاره ای جزء این نیست که قوانین جدیدی تدوین شود. نباید صرفاً تأکید بر اقدام یک طرفه و تنبیه بزهکار با رویکرد عدالت کیفری باشد و بلکه باید رویکرد عدالت ترمیمی و توجه به حقوق طرفین به نحو دقیق مورد توجه قانونگذار قرار گیرد.^۳

۱- مفاهیم:

^۲ - قاسم کریمی، جاوید صلاحی، «پیشگیری از جرائم قاچاق کالا و ارز بر مبنای قوانین موضوعه»، فصلنامه مطالعات حقوق ۲ (۱۳۹۵)، ۴۱.

^۳ - رضا جندی مقدم، «تأثیر عدم حضور متهم در فرایند تحقیق و دادرسی کیفری، از منظر حقوق دفاعی»، فصلنامه علمی، تخصصی و حقوقی دادبان ۱۶، (۱۴۰۱)، ۳۱.

۱-۱- جرم انگاری

جرم انگاری یا جرم تلقی کردن قانونی یک فعل یا ترک فعل، فرایندی است که به وسیله آن، رفتارهای جدیدی به موجب قوانین کیفری، مشمول قانون جزا واقع می‌شود.^۴ جرم انگاری فرایندی است که به موجب آن قانونگذار با در نظر گرفتن هنجارها و ارزشهای اساسی جامعه و با تکیه بر مبانی نظری مورد قبول خود، فعل یا ترک فعلی را ممنوع و برای آن ضمانت اجرای کیفری وضع می‌کند.^۵ در سالهای اخیر در عرصه قانونگذاری متأسفانه شاهد هستیم که قانونگذار در زمینه جرم انگاشتن برخی رفتارهای ناشی از فعل شهروندان نسنجیده و بدون اعمال برخی فرایندهای کارشناسانه و کسب نظر متخصصین چنان گام برداشته که به ضرورت و عواقب این فرایند چندان اهمیت و توجهی نداشته است.

۱-۲- قاچاق

در لغت نامه و فرهنگ نامه های فارسی، تعاریف متعددی از قاچاق ارائه شده است که به شرح زیر به آن اشاره می‌شود:

قاچاق: کاری که پنهانی و با تردستی انجام می‌شود، خرید و فروش کالائی که در انحصار دولت و یا معامله آنها ممنوع باشد، وارد کردن یا صادر کردن کالائی که ورود و صدور آنها ممنوع است. قاچاق در ترکی به معنی فراری است.^۶ در قوانین جاریه از قاچاق کالا تعریفی ارائه نشده است. در شرایط فعلی تعریف قاچاق ناظر به مبادی و ورودی و خروجی و مرزهای جغرافیایی نمی‌گردد. زیرا به موجب بند ۲ ماده ۱۲ قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۴ و ماده ۶۲ قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۸۲ نگهداری و توزیع کالایی که بدون مجوز وارد شده باشد در سراسر کشور جرم بوده و مشمول مقررات مربوط به قاچاق کالا می‌گردد. بنابراین نگهداری، توزیع و حمل کالای فاقد مجوز قانونی در داخل کشور نیز قاچاق محسوب می‌شود.^۷

۱-۳- قاچاق کالا و سوخت

قاچاق کالا و ارز: حسب مفاد ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز؛ هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود.

قانونگذار ایران در قوانین متعدد و پراکنده ای که در زمینه قاچاق وجود دارد به تعریف این جرم نپرداخته بلکه به تبیین مصادیق و مجازات های آن اکتفا نموده است. اما بر اساس همین قوانین و مقررات و به رغم این که انواع مختلفی از جرم

^۴ - حمید درخشان، «انگاره های اقتصاد در قوانین»، مجموعه مقالات کنفرانس مدیریت یارانه ها، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران (۱۳۸۶)، ۲۴.

^۵ - حسین آقابابایی، «گفتمان فقهی و جرم انگاری در حوزه جرائم علیه امنیت ملت و دولت»، مجله فقه و حقوق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی (۱۳۸۴)، ۱۲.

^۶ - حسن عمید، فرهنگ عمید، جلد دوم (تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲)، ۱۵۶۳.

^۷ - قاسم کریمی، جاوید صلاحی، «پیشگیری از جرائم قاچاق کالا و ارز از منظر قوانین موضوعه»، فصلنامه مطالعات حقوق (۱۳۹۵)، ۳۴.

اقتصادی قاچاق وجود دارد به عنوان یک تعریف عام می‌توان گفت: «قاچاق عبارت است از واردات یا صادرات کالا یا هر چیزی که به موجب قانون واردات یا صادرات آن ممنوع یا درانحصار دولت است یا بدون تشریفات و مقررات قانونی و پرداخت عوارض و حقوق گمرکی وارد یا صادر شده باشد».^۸ در ادبیات امروز پدیده قاچاق، منحصر به کالای خاصی نیست و طیف کالای قاچاق بسیار گسترده است. قاچاق انسان، مواد مخدر، نفت، گاز و تیل، اسلحه، دارو، مشروبات الکلی از مصادیق قاچاق هستند. بنابراین در جامعه انواع مختلف قاچاق وجود دارد که یکی از انواع پر اهمیت آن که امروزه در برخی نقاط کشور ما دیده می‌شود، قاچاق سوخت است. پدیده قاچاق سوخت به دلیل شرایط جغرافیایی تقریباً در تمام مرزهای کشور وجود دارد.^۹

۱-۴- ضبط خودرو

ضبط؛ در لغت به معنای حفظ کردن، نگاه داشتن و تصرف کردن و در قبضه آوردن است.^{۱۰} بررسی مجازات ضبط و مصادره در قوانین قاچاق اعم از قاچاق کالا، اشیاء، ارز ضروری است. این امر بیشتر به علت ماهیت این نوع از جرایم و شیوع آن در جامعه و همچنین استفاده فراوان مقنن از ضمانت اجرایی با عنوان ضبط و مصادره اموال برای تنبیه و مجازات مرتکبین قاچاق می باشد.^{۱۱}

بر اساس قانون مبارزه با کالا و قاچاق مصوب ۱۳۹۲ که خودروی حامل کالای قاچاق ضبط می گردد در ماده ۲۰ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰ در ابتداء خودرو ضبط نمی گردد بلکه توقیف می شود و معادل ارزش وسیله نقلیه به جرمه نقدی حامل اضافه می شود. حسب تبصره ۱ همین ماده، «در صورتی که محکوم علیه ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ احضاریه اجرای احکام، جرمه نقدی مورد حکم موضوع این قانون را نپردازد، وسیله نقلیه ضبط و جرمه نقدی از محل فروش وسیله نقلیه برداشت و مابقی به مالک مسترد می شود». این در حالی است که تعیین مجازات نقدی معادل ارزش خودرو و ضبط خودرو در صورت عدم رعایت تبصره ذکر شده و درجایی قابلیت اعمال دارد که از خودرویی کالای قاچاق کشف گردد. اما تبصره ۷ ماده ۲۱ این قانون برخلاف ماده قبل اشاره به خودرویی دارد که فاقد کالای قاچاق است و بلکه به منظور حمل کالای قاچاق تغییر وضعیت داده شده است. هر چند که مجازات قاچاقچیان کالا، ارز و سوخت به منظور حفظ نظم و امنیت اقتصادی کشور اهمیت دارد و در صورت ارتکاب جرم اعمال مجازات حتی ضبط خودرو با وجود شرایط مقرر قانونی ضرورت پیدامی کند، لیکن مجازات فردی که از خودروی او کالایی قاچاق کشف نشده و صرفاً خودروی تغییر وضعیت یافته اش توقیف و در مرحله دوم ضبط می گردد، اجرای چنین مجازاتی سختگیرانه بوده و قابل تأمل است.

ضبط اختصاصی یا خاص صرفاً نسبت به بخشی از اموال مجرم صورت می گیرد، می توان آن را چنین تعریف کرد: «ضبط بخشی از دارایی مجرم از سوی دادگاه که موثر در وقوع جرم بوده است، برابر قانون ضبط خاص اصولاً یک نوع مجازات تکمیلی است که

^۸ - عبدالله احمدی، جرم قاچاق (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۵)، ۱۷.

^۹ - اسد خضرزاده، منصور سلیمانی، محمد تقی رضویان، «بررسی قاچاق کالا از مرزهای دریایی جنوب ایران»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی ۶۹، (۱۳۸۹)، ۱۸.

^{۱۰} - محمد معین، فرهنگ فارسی معین (تهران: انتشارات راه رشد، ۱۳۸۴)، ۷۹۰.

^{۱۱} - میرزا علی ادابی، «ضبط و مصادره اموال در جرائم مربوط به قاچاق از منظر قوانین کشور»، فصلنامه کارآگاه ۱۸، (۱۳۹۱)، ۱۴۳.

در کنار مجازات اصلی تعیین و به مورد اجرا گذاشته می شود». همچنین در تعریف ضبط اقتصادی چنین آورده شده است: «این مجازات عبارت از آن است که مالکیت برخی اشیاء که با جرم ارتباط داشته اند، به دولت اختصاص می یابد».^{۱۲}

۱-۵- تعبیه جاساز

تعبیه؛ در لغت به معنای ساختن، آراستن و آماده کردن.^{۱۳} تعبیه جاساز در واقع ساختن و آماده کردن جاساز در خودرو برای ارتکاب جرم است که در جرایم قاچاق کالا و سوخت و جرائم مواد مخدر بیشترین کاربرد را دارد. در قوانین کیفری ایران، به موضوع ساخت یا تعبیه جاساز در تبصره ماده ۳۰ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و تبصره ۷ ماده ۲۱ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز تصریح شده است.

۱-۶- تغییر وضعیت خودرو

هر گونه دستکاری غیر قانونی در ساختار فنی خودرو اعم از افزایش یا کاهش ارتفاع رامی توان تغییر وضعیت خودرو نام برد. البته این تغییر وضعیت اصولاً با افزایش ارتفاع به منظور تعبیه جاساز و افزایش ظرفیت در جهت تسهیل و تسریع حمل کالا و سوخت قاچاق، حمل مواد مخدر، حمل اتباع بیگانه غیر مجاز و مواردی چنینی است که فراوانی تردد این گونه خودروها را در مناطق مرزی کشور شاهد هستیم.

۱-۷- خودروی شوتی

شوتی؛ پدیده ای است که در آن افراد با استفاده از خودروی سواری با سرعت غیر مجاز و مخاطره آفرین در جاده های مواصلاتی به قاچاق سوخت، کالا یا انسان می پردازند. خودروهای سواری که از آنها برای قاچاق استفاده می شود، ماشین شوتی نام دارند. اصطلاح شوتی برای مردم استانهای جنوبی، جنوب غربی و شرق کشور، استانهای مانند بوشهر، خوزستان، لرستان، سیستان و بلوچستان، هرمزگان، کرمان و خراسان جنوبی و دیگر نقاط مرزی اصطلاحی آشناست.

۱-۸- جرم زدایی

اصطلاح "جرم زدایی" مرکب از دو واژه "جرم" و "زدایی" است. جرم از نظر لغوی به معنای گناه، خطا، بزه^{۱۴} می باشد. از منظر قانون، مطابق ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می شود». واژه "زدایی"، زداییدن در لغت به معنای زدودن، پاکیزه ساختن، جلادادن^{۱۵} آمده

^{۱۲}- فاطمه عامری، صادق صادقی، مهران صادقی، تحلیل و ارزیابی سیاست جنایی ایران در حوزه ضبط و مصادره اموال (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴)، ۲۸.

^{۱۳}- حسن عمید، فرهنگ عمید، جلد اول (تهران: موسسه انتشارات امیر کبیر، ۱۳۹۲)، ۵۸۷.

^{۱۴}- همان، ۶۸۶.

^{۱۵}- همان، ۱۰۹۹.

است. بنابراین در تعریف جرم زدایی می توان گفت: «جرم زدایی شامل آن فرایندهایی است که از طریق آن صلاحیت نظام کیفری برای اعمال ضمانت اجراها بعنوان واکنشی نسبت به بعضی از رفتارها یعنی برای رفتارهای مجرمانه خاص سلب می شود».^{۱۶}

۲- لزوم رعایت اصول بنیادین حقوق شهروندان در جرم انگاری های اقتصادی

از لحاظ بزه دیده شناسی و حقوق شهروندی ضبط خودروی تغییر وضعیت یافته ای که افزایش ارتفاع یا تعبیه جاساز داشته و معلوم نیست برای چه منظوری چنین تغییراتی بوجود آمده و چه بسا تغییر ارتفاع برای تسهیل انجام امور شخصی و غیر مجرمانه صورت گرفته باشد، غیر منصفانه بوده و با حقوق شهروندی مغایرت دارد و نوعی مجازات سخت و ضربه ای شکننده بر اقتصاد و معیشت خانواده خواهد بود. ضبط خودرو به لحاظ جرمی که واقع نشده و در شرف وقوع هم نیست مجازاتی است که مغایر با اصل برائت بوده و تعرض به اموال شهروندان است. قانونگذار با تصویب تبصره ۷ ماده ۲۱ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰ در واقع تعرض به حقوق اشخاص را تجویز نموده است. با این اقدام قانونگذار، اصل برائت را نقض کرده است.

امروزه جرم انگاری، عملی سنجیده و برخاسته از خرد جمعی است که شکل گیری آن نیازمند اصول و ضوابطی است. این ضوابط، برخاسته از فضای فکری، فرهنگی جامعه های خود هستند و از دل آنها سرچشمه می گیرند. زیرا، همانگونه که آشکار است، حقوق کیفری، به ویژه جرم انگاری متأثر از دین، عقیده، اخلاق و در یک کلمه، فرهنگ، اقتصاد و... جامعه است و قانونگذار به عنوان فردی از آن جامعه و هم به عنوان نهادی که مسئولیت دارد، خواه ناخواه ناگزیر است بر شالوده و در فضای این امور دست به جرم انگاری بزند و نگاهی نیز به مصلحت مردم داشته باشد.^{۱۷}

مطابق اصل ۴۳ قانون اساسی ایران ریشه کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان از طریق تأمین نیازهای اساسی همچون مسکن، خوراک، پوشاک، اشتغال، امکانات لازم برای تشکیل خانواده و تأمین شرایط و امکانات کاربری همه از وظایف دولت است. حال در شرایطی که از سوی دولت شاهد رعایت عدالت اجتماعی نیستیم و فقر و محرومیت ناشی از شرایط نابسامان معیشتی و اقتصادی در جامعه بر زندگی افراد سایه افکنده است، با جرم انگاری برخی اعمال عادی و روزمره اشخاص و محدود کردن آنها اقدامی خلاف اصل برائت و آزادی های اساسی برداشته شده است.

از دلایل عقب ماندگی روستاهای مناطق مرزی محدود بودن گزینه های معیشتی آنهاست. امرار معاش و درآمد آنها نیز به وسیله روستاهای سنتی فراهم میگردد. سیاستهای جامع توسعه روستایی و اجرای برنامه های توسعه روستایی در این مناطق به منظور توانمندسازی خانوارها نیز چندان مساعد نبوده است. لذا ایجاد تنوع در معیشت خانوارهای مناطق مرزی از طریق تنوع بخشی استراتژی معیشتی خارج از مزرعه و غیر کشاورزی نیازمند توجه میباشد. این مناطق که با محدودیتهای معیشتی زیادی روبرو هستند برای تأمین معاش و مقابله با فقر و تنوع درآمد مجبورند خود را درگیر فعالیتهای غیر کشاورزی خطرناک مانند قاچاق کالا و

^{۱۶} - نسرین مهر، «درآمدی بر جرم زدایی، کیفر زدایی، قضایای»، مجله تحقیقات حقوقی ۲۲ (۱۳۷۷)، ۳۰۱.

^{۱۷} - قماش، سعید، کرامت انسانی و نقش آن در جرم انگاری (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳)، ۱۰۹.

سخت کنند و یا معیشت روزمره خود که بهره وری چندانی ندارد را تغییر دهند.^{۱۸} امروزه در نظام کیفری دلایل موجهی برای توسعه جرم انگاری به خصوص در زمینه جرایم اقتصادی مورد نیاز است. علاوه بر این سیاست جنایی جرم شناسی پیشگیری را در قبال جرایم بسیار کارآمد توصیف کرده است. به دنبال تشویق به مشارکت حداکثری افراد جامعه در پیشگیری از جرایم اقتصادی، احتیاط در توسعه جرم انگاری در این حوزه لازم است. بر همین مبنا قوانین جدیدی در خصوص جرایم اقتصادی به تصویب رسیده اند.^{۱۹}

۳- لزوم رعایت مصلحت و حفظ کرامت انسانی شهروندان

ضرورت ایجاب می کند که قانونگذار جرم انگاری حمایتی را در زمینه اقتصاد و معیشت شهروندان مدنظر قرار دهد. اصل ۴۳ قانون اساسی اشاره به تنظیم برنامه اقتصادی برای رفع نیازهای اساسی شهروندان دارد. بنابراین در فرایند جرم انگاری، تعیین و اعمال مجازات، کرامت و شأن انسانی مردم باید رعایت شود. چه بسا ارتکاب جرم ناشی از رفتار نامناسب دولت در فراهم نمودن بستر مناسب اقتصادی، شغل و نیازهای اساسی شهروندان باشد. در جهت اعمال هرگونه رفتار و محدودیت برای افراد در نظر گرفتن اقدام دولت در این زمینه تأثیر بسزایی خواهد داشت.

کرامت انسانی از ارزش های فراگیر این جهان است که در فرایند جرم انگاری و دادرسی کیفری، از مداخله ی غیر ضروری حقوق جزا نیز جلوگیری می کند و در واقع با ارائه ی معیارها و ضوابطی مثل منع مجازاتهای ضالمانه و نامتناسب و همچنین منع مجازات مضاعف، شکنجه و استفاده ی ابزاری از انسان، حاکمیت کیفری دولتها را محدود کرده است. در یک سیاست کیفری کرامت مدار، تعامل کرامت ذاتی انسان با مقررات سیاست کیفری در کلیه ی مراحل از مرحله ی جرم انگاری تا اجرای مجازات و اعاده ی حیثیت مشهود و نمایان است.^{۲۰} محدوده و قلمرو جرم انگاری یکی از مباحث مهم در حقوق کیفری است. امروزه نظام های کیفری پیشرفته در جهان از جرم انگاری حداکثری و تورم کیفری فاصله گرفته و به جرم زدایی و کیفرزدایی روی آورده اند. این نظام ها در کنار جرم انگاری حداقلی، برای مقابله با جرم و بزهکاری از راهکارهای اصلاحی و تربیتی و اقدامات تأمینی و پیشگیرانه بهره می گیرند.^{۲۱}

در این میان، یکی از راهکارهای حفظ کرامت، جرم انگاری رفتارهای ناقض حق کرامت انسانی است که مبتنی بر مبانی چنگانه اصل ضرر، اخلاق گرایی، پدر سالاری و قاعده ای بسیار مهم تحت عنوان قاعده فقهی کرامت می باشد. این اصول و

^{۱۸} - جواد بذرافشان، مهرشاد طولابی نژاد، نجمه حملی، «بررسی عوامل و محرک های تغییر الگوی معیشت روستاهای مناطق مرزی (مورد مطالعه: دهستان مینان، شهرستان سرپاز)»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی ۴۹ (۱۳۹۷)، ۱۴۶.

^{۱۹} - علی نجفی توانا، محمد سعید ابراهیم پور، «جلوه های توسعه جرم انگاری در حوزه جرائم اقتصادی»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی ۱ (۱۴۰۰)، ۱۰۳.

^{۲۰} - فاطمه مسرور، محمد فخلعی، حسین ناصری مقدم، «تبیین جایگاه رفتار ناقض حق کرامت در جرم انگاری»، مجله پژوهشهای اخلاقی ۳ (۱۴۰۰)، ۲۳۸.

^{۲۱} - مهدی مهریزی، مهدی دانش پژوه، «قرآن و جرم انگاری حداقلی»، مجله فقه و حقوق اسلامی ۱۲ (۱۳۹۵)، ۱۰۵.

مبانی قانونگذاران را از جرم انگاری دلبخواه و گسترده رفتارها منع و آنان را ملزم می کند تا جرم انگاری را به مواردی محدود سازند که یک رفتار، صدمه و سرزنشی شدید و یا قبح اخلاقی شدید در پی دارد.^{۲۲}

مصلحت، عنوانی آشنا و پرکاربرد در فقه و اصول است. مفهوم خیر، صلاح و منفعت که از واژه مصلحت فهمیده می شود می تواند همه خواسته ها و آرزوهای انسان را پوشش دهد؛ هر چند در مصادیق آن اختلاف و اشتباه فراوان است. ادیان الهی به طور عام و دین اسلام به طور خاص مدعی خیر و صلاح بشر هستند که از طریق آن، سعادت و رستگاری انسان رقم می خورد.^{۲۳} رعایت اصل مصلحت نیز ایجاب میکند تا جرم انگاری برخی از رفتارها با رعایت جوانب امر صورت بگیرد و قانونگذار در این باره بسیار سنجیده عمل نماید؛ زیرا رعایت مقتضای عنصر مصلحت آن است که به پدیده تورم کیفری به عنوان یک مفسده نگاه شود و تا حد امکان از آن پرهیز گردد. بنابراین رعایت این اصل در عمل به محدودیت استفاده از حقوق کیفری و گرایش به جرم انگاری حداقلی منجر خواهد شد.^{۲۴} با توجه به اینکه کرامت انسانی امروزه به عنوان یک ارزش دینی و انسانی پذیرفته شده است بهره گیری از ابزار کیفری برای پیشرفت شخصیت اخلاقی فرد ناسازگار با کرامت انسانی است، زیرا موجب نادیده گرفتن عقل و اختیار آدمی که دو رکن کرامت انسانی است می شود، بدین رو می توان از کرامت انسانی به عنوان امری یاد کرد که مانع گسترش جرم انگاری می گردد.^{۲۵}

۴- لزوم رعایت آزادی های فردی و جرم زدایی از ضبط خودروی تغییر وضعیت یافته

عدم موفقیت نظام کیفری در پیشگیری از بزهکاری و لزوم خروج از بحران ناشی از عدم حصول تعادل حقوقی، در روابط اجتماعی، اندیشمندان حقوق رابه فکر اتخاذ سیاستهای عدم مداخله یا محدودسازی مداخله انداخت که یکی از رویکردهای آن "جرم زدایی" است که به مفهوم سلب عناوین مجرمانه از اعمال خاص است.^{۲۶} قانونگذاری می تواند در کنار استفاده از جرم انگاری و حربه کیفر، از سایر شاخه های حقوق و نیز سایر ابزارها و نهادهای رسمی برای مهار رفتارهای ناهنجار شهروندان و ایجاد نظم و امنیت مطلوب اجتماعی بهره گیرد. دیگر اینکه استفاده از مداخله کیفری باید به حداقل برسد و صرفاً برای موارد ضروری، آنهم ناظر به شدیدترین انواع تعدیات نسبت به مصالح و منافع فردی و اجتماعی باشد. در نتیجه سایر رفتارهای نامطلوب و زیانبار باید مشمول واکنشهای مدنی و اداری قرار گیرند و قانونگذار از دو ابزار مسئولیت مدنی و مسئولیت اداری نیز استفاده نماید.^{۲۷}

در راستای لزوم رعایت حقوق و آزادی های فردی شهروندان، مداخله کیفری دولت از طریق جرم انگاری برخی رفتارها موجبات تضییع حقوق اساسی آنها فراهم می گردد. بر همین مبنا ضرورت اقتضای کند که ایجاد هرگونه مانع و محدودیت در حقوق افراد

^{۲۲} - مسرور، فخلی، ناصری مقدم، پیشین، ۲۶۱.

^{۲۳} - سید محمد تقی علوی، سیده مهشید میری بالا جور شری، «مقاصد شریعت و نقش و جایگاه مصلحت در قانونگذاری»، فصلنامه علمی آموزه های فقه و حقوق جزا، ۳(۱۴۰۱)، ۶۷.

^{۲۴} - مهریزی، دانش پژوه، پیشین، ۱۳۰.

^{۲۵} - سعید قماش، «کرامت انسانی مانع گسترش جرم انگاری»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۱(۱۳۹۱)، ۱۳۷.

^{۲۶} - محمد غفاری، «عوامل توجیه کننده جرم زدایی»، مجله حقوقی عدالت آراء ۸(۱۳۸۶)، ۱۳۶.

^{۲۷} - حسین غلامی، «اصل حداقل بودن حقوق جزا»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۲(۱۳۹۱)، ۴۵.

بامداخله سخت گیرانه کیفری به منظور تحدید حقوق آنها براساس معیارها و ضوابطی صورت گیرد که تضییع حقوق و ایجاد تزلزل در زندگی اقتصادی را به هر بهانه ای فراهم ننمایند. حق برخورداری مردم از امنیت و مصونیت از جهت حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل در قانون اساسی ایران به صراحت پیش بینی شده است. در مداخلات جرم انگارانه رعایت این موازین و حقوق شهروندان بسیار اهمیت دارد و تعدیل و تحدید آنها به هر بهانه ای پذیرفته نیست.

همانگونه که تعقیب و محاکمه باید براساس اصول دادرسی منصفانه باشد، تعیین و اعمال مجازات نیز ضرورت دارد که عادلانه و متناسب با نوع رفتار ارتكابی باشد. اغلب مجازاتی که برای شهروندان در نظر گرفته می شود، مجازاتی است که مستحق تحمل آن نیستند. احراز عنصر معنوی از ضروریات در فرایند تعقیب و دادرسی است، خودرویی که برای امور غیر مجرمانه تغییر وضعیت یا افزایش ارتفاع داشته موجبی برای تعقیب به قصد ضبط آن وجود ندارد. بنابراین تعیین مجازات ضبط برای خودروی فاقد کالای قاچاق ضرورتی ندارد.

به عنصر اعتدال و میانه روی علیه جرم انگاری استدلال می شود. عنصر اعتدال نیز الهام بخش آن است که با هر گونه عمل ناشایست نباید به طور شدید برخورد کرد. اصل تناسب، مجازات شدید را نفی می کند؛ ولی اصل اعتدال که ناظر به جرم انگاری است، یک بار دیگر همچون اصل نیاز قانونگذار را وا میدارد که تا مرز امکان در برابر پدیده های نابهنجار، بردبار باشد و گزینش شدیدترین راهها را به آخرین مرحله واگذار نماید.^{۲۸} ضبط خودرو را براساس تبصره ۷ ماده ۲۱ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز از هر زاویه که به آن نگاهی داشته باشیم مجازاتی منصفانه و متناسب در حق مرتکب نمی دانیم. از جهت مقایسه با قوانین دیگر نیز چنین عدم تناسبی به خوبی آشکار است. تعیین مجازاتهای نامتناسب و عدم توجه کافی به عاملان اصلی قاچاق کالا و سوخت و بی توجهی قانونگذار به شرایط فرهنگی و منطقه ای اقتصادی شهروندان به خصوص در مناطق مرزی کشور تبعات و آسیب های اجتماعی و اقتصادی بی شماری را متوجه شهروندان می کند.

بکار یا به طور کلی همه افکار و پیشنهادات خود را روی عقلانی یا منطقی کردن و عادلانه نمودن نظام کیفری و مجازات ها متمرکز کرد و صحبتی اساسی از علل ارتكاب جرم نداشت. یکی از مسائل اصلی که او مطرح کرد این بود که مجازات باید متناسب با شدت جرم و خطری باشد که ارتكاب آن برای جامعه ایجاد می کند.^{۲۹}

۵- لزوم رعایت ضابطه های تعیین مجازات متناسب با نوع تخلف یا عمل مجرمانه

در راستای جرم انگاری های متناسب و ضابطه مند منطبق با ماده ۲ قانون مجازات اسلامی و صرف نظر از جرم یا تخلف دانستن عمل تغییر وضعیت نامتعارف خودرو باید اذعان داشت که عمل تغییر وضعیت خودرو را که قانونگذار برای بار اول قابل اعاده به حالت اولیه نموده و برای بار دوم حتی بدون ارتكاب جرم قاچاق کالا قابل ضبط به نفع دولت دانسته اگر از زاویه جرم یا تخلف دانستن این عمل قابل بحث و بررسی بدانیم بی شک در صورتی که آن را داخل در تخلفات ندانیم و از دید جرم بودن به آن توجه داشته باشیم

^{۲۸} - رحیم نوبهار، «اصل کاربرد کمینه حقوق کیفری»، مجله آموزه های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی ۱ (۱۳۹۰)، ۹۶.

^{۲۹} - علی صفاری، کیفرشناسی (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۶)، ۶۳.

ضرورت رعایت حقوق شهروندی و در صورت اقتضای جرم انگاری چنین اعمالی، اقتضاء می کند که نوع مجازات تعیین شده نباید در حدی باشد که موضوع را به جرائم قاچاق کالا مرتبط دانسته و ضبط خودرو را در پی داشته باشد. وجود برخی قوانین احتمال بزه دیده شدن فرد را افزایش می دهد و برخی جرم انگاریها مغایر با حقوق و نیازهای بزه دیدگان است.^{۳۰} گاهی زمان و مکان موجب می گردند دایره برخی از عناوین ممنوعه محدود گردد و از مصادیق آن کاسته شود. به این معنا که هرگاه ملاک حکم در مورد برخی از مصادیق منتفی شود حکم نسبت به آن منتفی می شود.^{۳۱}

توسعه دایره شمول عناوین متخلفانه یا مجرمانه بخصوص در موضوعاتی که جنبه اقتصادی دارد تبعات ناخوشایندی را برای شهروندان و جامعه در پی دارد. علاوه بر این که بازدارندگی نداشتن مجازات بی فایده می گردد، انگیزه ارتکاب مجدد جرم را در فرد ایجاد می کند و تضییق مصادیق برخی عناوین مجرمانه ضرورت پیدا می کند. ممکن است برخی رفتارهای به ظاهر مجرمانه جزء تخلفات از جمله تخلفات رانندگی باشد که با عنایت به ضرورت خودداری از تحدید حقوق و آزادی های افراد، اقتضاء می کند که نوع رفتار را تخلف دانست و از جرم انگاری آن پرهیز کرد. برخی مواد قانون مجازات اسلامی، قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی و قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر که در ارتباط با توقیف و برخورد قانونی در ارتباط با خودرو می باشد به شرح آتی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۵-۱- بررسی ماده ۷۲۰ قانون مجازات اسلامی و ماده ۳۰ قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی

تغییر وضعیت خودرو را از طریق افزایش ارتفاع و تعبیه جاساز چنانچه در مقایسه ماده ۷۲۰ قانون مجازات اسلامی با ماده ۳۰ قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی قابل تسری به جرائم قاچاق سوخت، کالا و ارز بدانیم این عدم تناسب مجازات به خوبی قابل درک و فهم است. ماده ۷۲۰ قانون مجازات اسلامی: «هر کس در ارقام و مشخصات پلاک و وسایل نقلیه موتوری زمینی، آبی یا کشاورزی تغییر دهد و یا پلاک وسیله نقلیه موتوری دیگری را به آن الصاق نماید یا برای آن پلاک تقلبی بکار برد یا چنین وسایلی را با علم به تغییر و یا تعویض پلاک تقلبی مورد استفاده قرار دهد و همچنین هر کس به نحوی از انحاء در شماره شاسی، موتور یا پلاک وسیله نقلیه موتوری و یا پلاکهای موتور و شاسی که از طرف کارخانه سازنده حک یا نصب شده بدون تحصیل مجوز از راهنمای و رانندگی تغییر دهد و آن را از صورت اصلی کارخانه خارج کند به حبس از شش ماه تا یک سال محکوم خواهد شد».

ماده ۳۰ قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی: «تعویض قطعات اصلی وسایل نقلیه شامل موتور، شاسی، اتاق و نیز رنگ بدون مجوز راهنمایی و رانندگی ممنوع است. در صورتی که بدون مجوز اقدام به تعویض موارد فوق شود بنا به تشخیص واحد رسیدگی به اعتراضات مندرج در ماده (۵) متخلف ملزم به پرداخت جریمه به مبلغ تا (یک چهارم تا یک هشتم) قیمت قطعه و یا رنگ تغییر یافته خواهد شد و در صورت عدم کشف فساد در احراز اصالت قطعه تعویض شده و خودرو نسبت به اصلاح سند اقدام لازم

^{۳۰} - مریم فرحی، «جرم انگاری در بستر مکاتب حقوق کیفری و نظریه های جرم شناسی، بانگاهی به حقوق کیفری ایران و آمریکا» مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه ۸۲، (۱۳۹۷)، ۱/۲.

^{۳۱} - سید مصطفی محقق داماد، قواعد فقه (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۶)، ۶۷.

به عمل می آید. چنانچه قطعه تغییر یافته فاقد استانداردهای لازم و مقررات فنی باشد نسبت به اوراق نمودن خودرو اقدام خواهد شد».

۵-۲- بررسی مجازات از حیث ارتباط با تبصره ماده ۳۰ قانون مبارزه با مواد مخدر

تغییر وضعیت خودرو از طریق افزایش ارتفاع و تعبیه جاساز چنانچه در مقایسه با مفاد تبصره ماده ۳۰ قانون مبارزه با مواد مخدر قابل تسری به جرائم قاچاق سوخت، کالا و ارز بدانیم این عدم تناسب مجازات به خوبی آشکار است. ضبط خودرو به علت ساخت و تعبیه جاساز در جرائم مواد مخدر به صراحت قانون در صورت وقوع جرم به عنوان معاون در جرم ارتكابی قابل اعمال است. بنابراین چنانچه مواد مخدری از خودرو کشف نگردد و خودرو حامل مواد مخدر شناخته نشود ضبط نخواهد شد. در حالی که تبصره ۷ ماده قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به صرف تغییر وضعیت، افزایش ارتفاع یا تعبیه جاساز برای مرتبه دوم حتی بدون حمل کالای قاچاق ضبط خودرو را مطرح کرده است. از این حیث به نظر می رسد مصوبه موضوع تبصره ۷ ماده ۲۱ قانون اخیرالذکر مجازاتی سبانه را در حق اشخاص رواداشته و منصفانه نمی باشد. ضعف و ناهماهنگی قانونگذاری در مقایسه این دو قانون از حیث تناسب مجازاتهای تعیینی به وضوح قابل درک است. عدم تناسب عمل تعبیه جاساز و افزایش ارتفاع خودرو با مجازات شروع به جرم نیز به خوبی محرز است. در بحث ضبط خودروی تغییر وضعیت یافته، صرف تعبیه جاساز و افزایش ارتفاع خودرو حتی شروع به جرم هم قابل اعمال نیست، حسب مفاد ماده ۱۲۳ قانون مجازات اسلامی عملیات و اقداماتی که ارتباط مستقیم با وقوع جرم ندارد و حتی ممکن است مقدمه ای برای ارتكاب جرم نباشد، چطور می شود قصد ارتكاب جرم را احراز نمود؟ به صرف تعبیه جاساز و افزایش ارتفاع خودرو ما نمی توانیم مفاد ماده ۱۲۲ قانون اخیرالذکر را برای اشخاص در چنین مواردی اعمال نموده و قابلیت مجازات تحت عنوان شروع به جرم را قائل باشیم.

۶- سیاست جنایی مناسب در قبال مجازات ضبط خودرو

سیاست های مقابله گرایانه نظام عدالت کیفری بدون اتخاذ رویکرد پیشگیرانه در زمینه قاچاق کالا و سوخت به نظر می رسد ناکافی است. مجازاتی همچون ضبط خودرو بازدارندگی لازم در پیشگیری از ارتكاب جرم یا کاهش آن را نخواهد داشت. سیاست و هدف دولت برای مجازات قاچاقچیان کالا و سوخت پیشگیری و مقابله با پدیده قاچاق کالا و ارز است. با این حال در امر پیشگیری، کاهش و مقابله با پدیده قاچاق با خلأها و آسیب هایی در زمینه اقتصادی مواجه بوده است. مهمترین هدف حقوق کیفری از جرم انگاری و اعمال مجازات بر مرتکبین اعمال ممنوعه، اصلاح مجرمین و بازگشت موفقیت آمیز آنها به آغوش جامعه می باشد. ولی گذشت زمان خلاف این امر را به اثبات رسانیده به طوری که بررسی آمارهای موجود مهر تایید بر ادعای عدم موفقیت حقوق کیفری در پیشگیری از بزهکاری می باشد.^{۳۲} در عرصه سیاست جنایی تقنینی و سیاست جنایی قضایی صرف نظر از نتیجه حاصل از این سیاستها در فرایند کیفری، اغلب شاهد هستیم که مرتکبین قاچاق، پس از مجازات، با ارتكاب مجدد جرم در صدد جبران زیان وارده ناشی از محکومیت ضبط خودرو برآمده اند. این بیانگران است که اعمال چنین مجازاتی فاقد بازدارندگی لازم بوده و بلکه انگیزه مضاعف برای ارتكاب مجدد جرم برای جبران بزه دیدگی در فرد بوجود خواهد آمد.

^{۳۲} - محمد غفاری، «عوامل توجیه کننده جرم زدایی»، مجله حقوقی عدالت آراء ۸ (۱۳۸۶)، ۱۳۷.

میزان قاچاق کالا در جمهوری اسلامی ایران با وجود پیگیری ها و توجهات مسئولین عالی رتبه ی اجرایی از سال ها پیش، اگرچه با نوساناتی روبرو بوده و در مقطعی هم کاهش داشته اما هنوز به گونه ای به بنیان های اقتصاد و تولید کشور آسیب وارد می کند که امروزه از جمله مهم ترین معضلات کشور در حوزه ی اقتصادی به شمار می رود. با وجود تلاش ها و اقدامات گوناگونی که در این سال ها در زمینه مبارزه با قاچاق کالا انجام شده است نتیجه ی مطلوب و مورد انتظار از این سیاست های مقابله گرایانه حاصل نشده است.^{۳۳} برخی سیاستهای جنایی باعث بی اعتمادی شهروندان نسبت به جامعه اسلامی و نظام عدالت کیفری می گردد و در جهت نیل به اهداف اقتصادی و جبران مال از دست رفته، چاره ای جزء ارتکاب مجدهمان جرم را برای آنها در پی ندارد. لازم است سیاست های جنایی توأم با سیاست های اقتصادی اتخاذ گردد تا نتیجه مطلوب و ثمر بخشی را برای دولت و شهروندان داشته باشد. اگر در برهه ای از زمان جرم انگاشتن و اجرای برخی از حدود و مجازات ها، موجبات تنفر افکار عمومی از اسلام و در نتیجه تضعیف اساس دین گردد «می توان با استناد به قاعده حرمت تنفر از دین» از آن خودداری یا به اقدامات جایگزین روی آورد.^{۳۴}

بررسی سیاست های تقنینی در حوزه مبارزه با قاچاق کالا در ایران نشان می دهد که اکثر سیاست های اتخاذ شده در این زمینه منجر به واگرایی سازمان ها و نیروهای دست اندر کار شده و ائتلاف منابع مالی و انسانی رادری دارد. لذا اصلاح و بهینه سازی سیاست ها و عملکردها اولین کاریست که باید در برنامه سیاستگذاران و تصمیم گیرندگان این حوزه قرار گیرد.^{۳۵} طبیعی است، هنگامی سخن از مانع جرم انگاری به میان آید که مقتضی برای آن وجود داشته باشد. از شمار امور که می توان از آنها به عنوان مقتضی جرم انگاری یاد کرد یکی از ارزشهای اخلاقی و دیگری احکام دینی است. این دودسته، در ذات خود الزام آورند و مقتضی برای جرم انگاری را فراهم می کنند. به لحاظ بافت جامعه ای ایران و بنیان های قانونی آن، مقتضی جرم انگاری این دودسته در نظام حقوقی ایران نیز وجود دارد.^{۳۶} اغلب سیاست بر این است که با تحدید برخی رفتارهای شهروندان علاوه بر پیشگیری از وقوع جرم، با جرم انگاریهای نامتناسب و غیر ضروری، دولت بر شهروندان خود اعمال قدرت و نظارت کیفری بیشتری داشته باشد. حامیان این گونه جرم انگاریها هم نظر خود را دارند، معتقدند که به لحاظ حجم گسترده قاچاق سوخت و تبعات اقتصادی ناشی از آن و در راستای کاهش قاچاق و تحدید این گونه اعمال ناگزیر از ایجاد چنین جرم انگاری هایی هستند. اصل برائت و قاعده تسلیط نیز که از آموزه های اسلامی هستند، با کاربرد کمینه حقوق کیفری و جرم انگاری حداقلی همسویی دارند معنای رعایت اصل برائت در قلمرو جرم انگاری آن است که از وضع هر گونه تکلیف الزامی که نقض آن قابل کیفر باشد، خودداری شود و تنها در صورت وجود دلایل و مقتضیات کافی، چنین تکلیفی وضع گردد قاعده فقهی تسلیط نیز هر سلطه و آزادی افراد نسبت به جان و مال و خویش تأکید دارد. در اسلام، اعمال و هر گونه سلطه و ولایت برد دیگری نیازمند دلیل است و بدون دلیل کافی نمی توان برای دیگران محدودیتی ایجاد کرد و آنها را بر انجام کاری ملزم نمود یا بر ترک کاری مجبور کرد. بنابراین، تحدید آزادی مردم در قالب جرم انگاری، تنها

^{۳۳} - قادر زارع مهدوی، محمد سهرابی، «آسیب شناسی سیاستهای تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با قاچاق کالا»، فصلنامه مطالعات سیاسی ۳۷ (۱۳۹۶)، ۷۵.

^{۳۴} - حسین میر محمد صادقی، محمد احمدی، «قلمرو جرم انگاری و جرم زدایی»، مجله گفتمان حقوقی ۳۱ (۱۳۹۶)، ۷.

^{۳۵} - زارع مهدوی، سهرابی، پیشین، ۹۷.

^{۳۶} - قماش، سعید، کرامت انسانی و نقش آن در جرم انگاری (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳)، ۲۰۹.

در صورت وجود دلایل کافی جایز است و باید به قدر متیقن و حداقلی اکتفا کرد و از حد ضرورت فراتر نرفت.^{۳۷} حق برخورداری از امنیت و مصونیت قضایی و برائت از حقوق بنیادین افراد جامعه و رعایت این حقوق تکلیفی برای دولت، قانونگذاران و مجریان عدالت کیفری است و لزوم توجه به اصل برائت واصل لاضرر اقتضاء می کند که به هر قیمتی نباید این حقوق تحدید و تضییع گردد.

نتیجه:

هدف پژوهش حاضر، بررسی وضعیت جرم انگاری ضبط خودروی دارای تغییر وضعیت به منظور قاچاق کالا و سوخت و ایرادات وارده و بررسی پیامدها و آسیب های اجتماعی و اقتصادی شهروندان می باشد. ضعف و ناهماهنگی در قانونگذاری، عدم رعایت عدالت و انصاف و بی توجهی به نابرابری های اقتصادی و حقوق شهروندی، تمرکز قانونگذار به جرم انگاری بدون در نظر گرفتن عواقب و پیامدها، عدم توجه به شرایط و اقتضائات اقتصادی و آسیب اجتماعی شناسی جامعه، دخالت ندادن نظر کارشناسان حوزه های اقتصادی، جامعه شناسی، جرم شناسی و روانشناسی در فرایند سیاست تقنینی جنایی باعث تدوین قوانینی با تعیین مجازاتی می گردد که علاوه بر نامتناسب و غیر منصفانه بودن باعث ایجاد و تشدید آسیب های اجتماعی و اقتصادی برای شهروندان می گردد. جرم انگاری باید فایده گرایانه و مطابق اصول بنیادین شهروندان و متناسب با ضوابط و معیارهای مورد قبول جامعه و ارزشها و کرامات انسانی باشد.

به نظرمی رسد؛ جرم انگاری برخی رفتارها و اعمال همچون تغییر وضعیت ظاهری و افزایش یا کاهش ارتفاع خودرو که قصد و انگیزه مرتکب از این عمل محرز نیست و مجازات ضبط خودرو پیش بینی شده است، اقدامی عجولانه و مجازاتی نامتناسب از سوی قانونگذار است. تحدید برخی حقوق و آزادی های افراد به تصور ارتکاب عمل مجرمانه قاچاق مغایر با اصل برائت و موجب تضییع حقوق بنیادین شهروندان شده و از نگاه بزه دیده شناسی نیز این موضوع دارای آثار و عواقبی خواهد بود و جای بررسی و تأمل وجود دارد. البته ناگفته نماند که صرف تغییر وضعیت خودرو و افزایش یا کاهش ارتفاع قرینه ای بر قصد مالک یا راننده خودرو بر ارتکاب جرم قاچاق نیست. کیفیت و شرایط فیزیکی و ساختار برخی خودروها و شرایط نامتناسب جاده ای و ترافیکی اغلب باعث می شود برای حمل کالا و خدمات حمل و نقل درون یا برون شهری چنین تغییراتی در خودروها بوجود آورند.

^{۳۷} - مهدی مهریزی، مهدی دانش پژوه، «قرآن و جرم انگاری حداقلی»، مجله فقه و حقوق اسلامی ۱۲ (۱۳۹۵): ۱۳۹.

منابع:

- احمدی، عبدالله. **جرم قاچاق**، چاپ اول (تهران، نشر میزان، ۱۳۸۵).
- احمدی موحد، اصغر، **اجرای احکام کیفری** (تهران، نشر میزان، ۱۳۸۶).
- ادابی، میرزا علی، «**ضبط و مصادره اموال در جرائم مربوط به قاچاق از منظر قوانین کشور**»، فصلنامه کارآگاه، ۱۸ (۱۳۹۱)، ۱۴۲-۱۶۶.
- ازکیا، مصطفی؛ راهنما، یوسف، «**بررسی عوامل اجتماعی موثر بر سوخت مطالعه موردی باغ شایگان مهاباد**»، پژوهشهای جامعه شناختی، ۲ (۱۳۸۷)، ۳۵-۴۸.
- آقابابایی، حسین، «**گفتمان فقهی و جرم انگاری در حوزه جرائم علیه امنیت ملت و دولت**»، مجله فقه و حقوق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۵ (۱۳۸۴)، ۱۱-۴۲.
- بذرافشان، جواد؛ طولابی نژاد، مهرشاد، حملی، نجمه، «**بررسی عوامل و محرک های تغییر الگوی معیشت روستاهای مناطق مرزی (مورد مطالعه: دهستان مینان، شهرستان سرباز)**»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۴۹ (۱۳۹۷)، ۱۲۷-۱۵۰.
- جرجندی مقدم، رضا، «**تأثیر عدم حضور متهم در فرایند تحقیق و دادرسی کیفری، از منظر حقوق دفاعی**»، فصلنامه علمی، تخصصی و حقوقی دادبان، ۱۶ (۱۴۰۱)، ۶-۳۵.
- حسن رئیسی، مصطفی؛ خلیلی، ریحانه، «**آسیب شناسی سیاستهای نوین تقنینی مبارزه با قاچاق کالا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲**»، مجله پژوهشهای حقوقی، ۳۷ (۱۳۹۸)، ۱۷۱-۱۹۱.
- خضرزاده، اسعد؛ سلیمانی، منصور؛ رضویان، محمدتقی، «**بررسی قاچاق کالا از مرزهای دریایی جنوب ایران**»، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۸ (۱۳۸۹)، ۶۷-۸۴.
- درخشان، حمید، «**انگاره های اقتصاد در قوانین**»، مجموعه مقالات کنفرانس مدیریت یارانه ها، دانشگاه امام صادق (ع)، (تهران، ۱۳۸۶).

-زارع مهدوی، قادر؛ سهرابی، محمد، «آسیب شناسی سیاستهای تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با قاچاق کالا»، فصلنامه مطالعات سیاسی، ۳۷ (۱۳۹۶)، ۷۵-۹۸.

-ستاری، بهزاد؛ جعفری، جلال، «عوامل موثر بر قاچاق سوخت و راهکارهای پیشگیری از آن»، همایش پژوهشهای دینی، علوم اسلامی، فقه و حقوق در ایران و جهان اسلام، دوره ۲ (۱۳۹۸)، ۷۶۳-۷۷۲.

- صفاری، علی. کیفرشناسی، چاپ بیستم (تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۸۶).

-ظهیری نیا، مصطفی؛ رستگار، یاسر؛ نیکخواه، هدایت الله؛ بهرامی، سمیرا، «تحلیل کیفی پیامدهای اجتماعی-اقتصادی پدیده قاچاق سوخت در شهر میناب»، مجله پژوهشهای راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۹ (۱۳۹۶)، ۱۹-۳۴.

- علوی، سید محمد تقی؛ میری بالا جورشری، سیده مهشید، «مقاصد شریعت و نقش و جایگاه مصلحت در قانونگذاری»، فصلنامه علمی آموزه های فقه و حقوق جزا، ۳ (۱۴۰۱)، ۶۵-۷۸.

-عمید، حسن. فرهنگ عمید (دوجلدی)، بیست و هشتم (تهران، موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۲).

-غفاری، محمد، «عوامل توجیه کننده جرم زدایی»، مجله حقوقی عدالت آراء، ۸ (۱۳۸۶)، ۱۳۶-۱۷۳.

-غلامی، حسین، «اصل حداقل بودن حقوق جزا»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۲ (۱۳۹۱)، ۴۱-۶۵.

-فاطمه عامری، صادق صادقی، مهران صادقی، تحلیل و ارزیابی سیاست جنایی ایران در حوزه ضبط و مصادره اموال (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴).

-فرحی، مریم، «جرم انگاری در بستر مکاتب حقوق کیفری و نظریه های جرم شناسی، بانگاهی به حقوق کیفری ایران و آمریکا»، مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه ۱/۲ (۱۳۹۷)، ۷۴-۹۰.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر

قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۴

-قماش، سعید، «کرامت انسانی مانع گسترش جرم انگاری»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱ (۱۳۹۱)، ۱۳۷-۱۵۸.

- قماشى، سعيد، كرامت انسانى ونقش آن در جرم انگارى، چاپ اول (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳).
- كريمى، قاسم؛ صلاحى، جاويد، «پيشگيري از جرائم قاچاق کالا و ارز از منظر قوانين موضوعه»، فصلنامه مطالعات حقوق، ۲ (۱۳۹۵)، ۳۳-۴۸.
- محقق داماد، سيدمصطفى. قواعد فقه، چاپ دوم (تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۶).
- مسرور، فاطمه؛ فخلعى، محمد؛ ناصرى مقدم، حسين، «تبیین جایگاه رفتار ناقض حق کرامت در جرم انگاری»، مجله پژوهشهای اخلاقی، ۳ (۱۴۰۰)، ۲۳۷-۲۶۴.
- معین، محمد. فرهنگ فارسى، چاپ اول (تهران، انتشارات راه رشد، ۱۳۸۴).
- مهر، انسرين، «درآمدی بر جرم زدایی، کیفر زدایی، قضا زدایی»، مجله تحقیقات حقوقی، ۲۲ (۱۳۷۷)، ۳۰۱-۳۱۱.
- مهریزی، مهدی؛ دانش پژوه، مهدی، «قرآن و جرم انگاری حد اقلی»، مجله فقه و حقوق اسلامی، ۱۲ (۱۳۹۵)، ۱۰۵-۱۳۶.
- مير محمد صادقي، حسين؛ احمدی، محمد، «قلمرو جرم انگاری و جرم زدایی»، مجله گفتمان حقوقی، ۳۱ (۱۳۹۶)، ۷-۳۶.
- على نجفى توانا، محمد سعيد ابراهيم پور، «جلوه های توسعه جرم انگاری در حوزه جرائم اقتصادی»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، ۱ (۱۴۰۰)، ۱۰۳-۱۲۴.
- نوبهار، رحيم، «اصل کاربرد کمينه حقوق کیفری»، مجله آموزه های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱ (۱۳۹۰)، ۹۱-۱۱۴.